

Twee boeken over etnomethodologie

Tony Hak

Have, P. ten. *Understanding qualitative research and ethnomethodology*. Londen: Sage, 2004, 199 pagina's, paper (0-7619-6685-4). £ 20,99.

Francis, D. and S. Hester. *An invitation to ethnomethodology*. Londen: Sage, 2004, 232 pagina's, paper (0-7619-6642-0). £ 24,99.

Paul ten Have merkt in *KWALON* 31 (p. 34) terecht op dat 'etnomethodologie' voor veel kwalitatieve onderzoekers (inmiddels) wel een bekende term is, maar dat slechts weinigen ook begrijpen wat daaronder wordt verstaan. Het is daarom goed dat Paul in *KWALON* een poging heeft gedaan om hier iets aan te doen. Diegenen die door die korte inleiding nieuwsgierig zijn geworden naar een meer uitgebreide introductie, kunnen ook zijn meest recente boek *Understanding qualitative research and ethnomethodology* raadplegen. Het mooie van dit boek (voor kwalitatieve onderzoekers) is dat de principes en resultaten van de etnomethodologische benadering worden gepresenteerd en verduidelijkt aan de hand van een bespreking van klassieke kwalitatieve studies zoals Whytes *Street corner society* (1955) en Voyseys *A constant burden* (1975). Ten Have laat niet alleen zien hoe deze werken kritisch kunnen worden gelezen vanuit een etnomethodologisch perspectief (op bijvoorbeeld participierend observeren en interviewen) maar ook hoe de etnomethodologie alternatieve vormen van interpretatie heeft geproduceerd (zoals in Sudnows *Passing on* (1967) en Lockers *Symptoms and illness* (1981)). Op deze wijze slaagt Ten Have erin om de etnomethodologie neer te zetten als een waardevolle aanvulling op het repertoire van benaderingen in de kwalitatieve methodologie. Deze aanvulling betreft niet alleen een aantal methodische procedures (met bijbehorende eigen onderzoeksdoelen) maar ook een scala van inhoudelijke bijdragen aan de diverse vakgebieden waarin deze methoden zijn ingezet (zoals Sudnows en Lockers unieke bijdragen aan de medische sociologie).

Ik vond alle delen van dit boek informatief en inzicht gevend, of het nu een hoofdstuk over interviewen of over het analyseren van documenten of etnografie betrof, maar ik vond het hoofdstuk 'Doing ethnomethodological studies' bij uitstek interessant en zelfs fascinerend. Onder het motto dat men iets leert door het zelf te doen, worden in dit hoofdstuk enkele manieren besproken om zelf te ontdekken waar het om gaat. Zo stelt Ten Have voor bij wijze van oefening a) waar te nemen en b) te begrijpen wat je nu eigenlijk doet als je instructies volgt, bijvoorbeeld als je een kast van IKEA in elkaar gaat zetten (p. 153). Dit is trouwens ook een gelegenheid voor Ten Have om te laten zien dat hij iets kan wat velen (waaronder ik) niet kunnen, namelijk de zang of de roep van verschillende soorten vogels onderscheiden (pp. 154-155). Het belangrijke punt dat hij hier

maakt, is dat het leren (in dit geval het leren onderscheiden van vogelgeluiden) en het toepassen van wat je hebt geleerd (bijvoorbeeld het correct onderscheiden van de zang van de roodborst en de winterkoning), kunnen worden geanalyseerd als het leren toepassen van de juiste procedures op het juiste moment. Experts onderscheiden zich (in deze benadering) niet van leken doordat ze meer weten maar voornamelijk door hun groter en verfijnder repertoire van procedures en hun vermogen dat aan te wenden op de door collega-experts herkenbaar juiste manieren en momenten. Door een dergelijk voorbeeld wordt ook meteen duidelijk wat het object van de etnomethodologie is, namelijk de procedures waarmee leden van de maatschappij of van een segment daarvan, zoals vogelaars, elkaar als competente medeleden herkennen. Dat voorbeeld zegt meer dan alle theoretische begrippen die Garfinkel heeft bedacht.

Understanding qualitative research and ethnomethodology is goed merkbaar gebaseerd op vele jaren onderwijs waarin door de auteur in de praktijk is vastgesteld wat werkt en wat niet werkt bij het introduceren van het etnomethodologische perspectief bij studenten sociologie in vakken die niet expliciet de etnomethodologie als onderwerp hebben. Voor die lezers van KWALON die in het onderwijs actief zijn lijkt mij vooral ook het onderdeelje "Teaching "observation"" (pp. 156-161) instructief. Hier laat Ten Have zien hoe hij na jaren experimenteren een manier heeft gevonden om aan eerste- en tweedejaarsstudenten in de sociologie te onderwijzen welke verschillende procedures zoal kunnen worden gevolgd bij het (sociologisch) 'observeren' en hoe deze elk gegevens van verschillende aard opleveren. Hij behandelt daarbij verschillende manieren waarop studenten zelf voetgangersgedrag kunnen observeren en beschrijven.

Niet toevallig is 'Walking' ook een onderdeel in Francis en Hesters *An invitation to ethnomethodology*, want verkeersstromen zijn een geliefd voorbeeld van Garfinkel zelf. Dit boek heeft echter een andere invalshoek dan *Understanding qualitative research and ethnomethodology*. Terwijl Ten Have (om te beginnen al in zijn titel) de etnomethodologie voorstelt als een volwaardige partner van andere benaderingen in de kwalitatieve onderzoekstraditie en de juistheid van die claim vervolgens in tal van voorbeelden demonstreert, stellen Francis en Hester zich op als vertegenwoordigers van een miskende groepering die om aandacht vraagt. Eerst doen zij dit op een min of meer neutrale manier (*invitation* in de titel), maar later als een soort bevrijdingstheologie die licht brengt in de duisternis (*away from theory driven inquiries that perpetuate mainstream sociology's opaque vision and false dichotomies*, p. 213).

An invitation to ethnomethodology gaat impliciet uit van het bestaan van cursussen in de etnomethodologie. Voor zulke cursussen (van bijvoorbeeld tien weken of vijf erts) lijkt mij dit inhoudelijk wel, echter niet qua toon een zeer bruikbaar boek. Ook dit boek is duidelijk gebaseerd op de eigen onderwijspraktijk van de auteurs. Het boek bevat een bondige procedurele (natuurlijk!) beschrijving van wat etnomethodologie doen is (want het is een activiteit) en past dit dan hoofdstuk voor hoofdstuk consequent toe op activiteiten die een student voor het grootste deel zelf kan verrichten (dus ook beschrijven en

analyseren). Daarbij wordt opgewerkt van veilig beginnen bij jezelf (zelfreflectie) via een beetje veilige (deelnemen aan een gesprekje thuis) en een beetje gevaarlijke activiteit (boodschappen doen) naar angstige (naar de dokter gaan) en esoterische (wetenschap bedrijven) situaties.

De door Francis en Hester beschreven etnomethodologische werkwijze is als volgt (pp. 25-26):

- 1 *Notice something that is observably-the-case about some talk, activity or setting.*
- 2 *Pose the question 'How is it that this observable feature has been produced such that it is recognizable for what it is?'*
- 3 *Consider, analyse and describe the methods that are used in the production and recognition of the observable feature.*

Deze procedure is volkomen consistent met de manier waarop Ten Have in zijn hoofdstuk over zelf etnomethodologie doen de daarvoor noodzakelijke aanpak beschrijft en ook, bijvoorbeeld, met hoe hij de praktijk van het vogelen etnomethodologisch analyseert:

- 1 Het is duidelijk dat die-en-die de zang of de roep van de roodborst en de winterkoning kan herkennen en zelfs onderscheiden.
- 2 Vraag je af op welke manier(en) die-en-die het klaarspeelt om de roodborst te herkennen op een voor ons, maar vooral voor zijn collega-vogelaars, herkenbare en vooral ook herkenbaar competente manier.
- 3 Vind, analyseer en beschrijf die manier(en) van herkenning (van zang of roep van die vogel) en van het herkenbaar maken (van het feit dat dit op een competente wijze is gebeurd).

Ik gebruik hier het voorbeeld van het vogelen omdat ik het leuk vind in een academisch boek plotseling een onverwacht element te zien opduiken, zeker als dit ook verwijst naar de persoon en biografie van de auteur (zie ook <http://www.paultenhaven.nl/>). Maar een mogelijk nadeel van dit voorbeeld is dat daarmee het vooroordeel versterkt zou kunnen worden dat de etnomethodologie zich alleen met frivole dingen uit de vrijetijdssfeer bezig zou houden. Beide boeken laten met vele voorbeelden uit de serieuze wereld van de geneeskunde, het werken in organisaties, het onderwijs, het werken in laboratoria, enzovoort zien dat dit een imago is dat ten onrechte aan de etnomethodologie kleefte.

Beide boeken zijn herkenbaar als tekstboeken. De procedures die daarvoor zijn gebruikt, zijn onder meer een docerende toon (maar hoe herken ik die?), oefeningen (bij Francis en Hester), samenvattingen met bullet points (bij Ten Have) en suggesties voor verder lezen. Die suggesties zijn bij Ten Have uitgebreider en (nog belangrijker) geannoteerd. Daarom is Ten Haves boek bruikbaar als een toegang tot de etnomethodologische literatuur. Dit boek lijkt mij ook beter passen in de Nederlandse onderwijspraktijk. Ten Have heeft bij de Universiteit van Amsterdam zelf een cursus gegeven waarin dit boek heel goed past. Ik hoop van harte dat die cursus nog steeds bestaat, ondanks Paul ten

Haves pensionering, en dat dit boek daarin wordt gebruikt. Ik ken echter geen enkel voorbeeld van een situatie, zelfs niet in de diverse onderzoeksscholen, waarin het boek van Francis en Hester als leerstof verplicht zou kunnen worden gesteld of aanbevolen.

Als deze boekbespreking u als competent voorkomt, ben ik benieuwd naar uw analyse van de manier waarop dit effect is bereikt. Ik raad u aan om bij uw analyse deze beide boeken als instructie te gebruiken.

Literatuur

Locker, D. (1981). *Symptoms and illness*. Londen: Tavistock.

Sudnow, D. (1967). *Passing on*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Voysey, M. (1975). *A constant burden*, Londen: Routledge & Kegan Paul.

Whyte, W. (1955). *Street corner society*, 2nd enlarged edition. University of Chicago Press.

Repliek/dupliek

Paul ten Have

De redactie van KWALON vroeg mij een 'repliek' te schrijven op de recensie die Tony Hak heeft geschreven van mijn boek *Understanding qualitative research and ethnomethodology* en *An invitation to ethnomethodology* van Francis en Hester. Dat lijkt een helder verzoek. Een complicatie is echter dat die recensie ook een reactie is op mijn eerdere kritiek op een recensie die Tony eerder schreef van een ander boek, *Qualitative research practice*, waar ik me nogal aan gestoord had. Mijn reactie is daarom zowel een repliek op de laatste recensie, in sequentiële termen een bijdrage in derde positie, als een dupliek, in vijfde positie.

Mijn korte conclusie is dat Tony ten eerste een aardige en trefzekere recensie van de boeken van mijzelf en Francis en Hester heeft geschreven en ten tweede dat hij door hierbij de in mijn kritiek aangeduide criteria te volgen, mij in die kritiek ook gelijk heeft gegeven. Afgezien van wat details die er niet echt toe doen, ben ik best tevreden, al betreur ik het een beetje dat Tony mij niet volmondig gelijk geeft dat hij zijn eerste recensie beter niet had kunnen indienen. Aan de andere kant waardeer ik de lichte, ironische wijze waarop hij zijn bijdrage in tweede en vierde positie heeft gecombineerd.